

ROSTA

IRODALMI DZSUNGEL

Akinek csak némi fogalma van arról, hogy mi a költői termelés, hogy mennyire nem lehet összemérni mással, – aktaintézéssel, csizmakészítéssel, fizikai vagy egyéb-gépies szellemi teljesítménnyel – annak fogalma lehet napjaink poétáinak elképesztő nyomoráról. Verset gyártani nem lehet. Sem napi penzumra osztani az elvégzendő munkát. És még ha volna is piac, ami fölveszi az új produktumokat (aminthogy nincsen), akkor is – csupán havi 300 pengős létminimumot véve alapul – a költőnek meg kellene írnia havonta hatvan költeményt! Egy év alatt ez hétszáz versnek gyártása lenne ...

Ez abszurdum volna, tehát a mai költő, különösen a fiatal és még nem érvényesült poéta, Isten madárkajaként tengeti életét megfogyatkozott Kismagyarországon. És még súlyosbítja a helyzetet, hogy a fiatal poéták nem tudnak, vagy nem akarnak mást írni, csak verset. Alig néhányuk helyezkedett el a zsurnalisztikában vagy a jövedelmezőbb próza birodalmában.

Sokan vannak ezek a fiatalok. Nem indiszkréción, ha egypár nevet említek: Erdélyi József, Fodor József, Boros Ferenc, József Attila, Illyés Gyula, Aszlányi Károly, Simon Andor, Berczeli Anzelm Károly és még számosan ... apostoli szegénységben, fiatal szívük és eredendő optimizmusuk makacs kitartásával várják az idők jobbrafordulását. Verskötet számára kiadó nincsen, kénytelenek tehát a maguk összekuporgatott garasain, előfizetések megalázó gyűjtésével megjelentetni füzetekbe foglalt termésüket, mikre alig figyel föl a sajtó és a kritika ... Ha kapnak is néhány sor megemlékezést, legtöbbször fölületes és elnagyolt recenziókat, azok még jobban hozzájárulnak a közönség figyelmének eléréséhez.

*

Ebben a fojtogató atmoszférában a csonkaország lírai fejlődése csöppet sincs hátrább Erdély és az elcsatolt részek hasonló fejlődésénél. Éppen csak a tömegekből visszasugárzó nagy együttérzés és szeretet hiányzik, ami a határon túli poéta-társakat a hír, értékelés, megbecsülés szárnyaival segíti előre.

Külön fejezeteket lehetne írni arról is, hogy néha az értékelés túlrepíti az erdélyi poétákat itthon is a hazaiak fölé, elfogva előlük az érdeklődés gyér sugárzását is. Vannak nagy és komoly fővárosi lapok és folyóiratok, amelyeknek irodalmi szerkesztői kategórikusan kijelentik, hogy nem ismernek és nem ismernek el más költészetet, mint azt, amelyik a megszállott területeken él ...

Igy történhetik meg aztán, hogy Erdélyi József elrejtőzködve él Pápán, Juhász Gyula a vidéki ujságírás taposóalmában kénytelen pusztítani magát, Oláh Gábor a tanári hivatal börtönébe zárva fulladozik, Boros Ferenc havi nyolcvanpengős szárazkenyérhez menekült Debrecenbe ... hogy a többiekről ne is beszéljünk. Akik Pesten maradtak, hogy tollukkal keressék meg a mindennapi kenyeret, még kétségbeejtőbb nyomorúságban tengődnek. Jobb nem beszélni erről, mert igen keserű vádak tolakodnának elő. Meg kell nyugodni abban, hogy évek óta tart már a dermesztő magyar tél.

*

Nem kell tiszta irodalom! – Ezzel fogadják az írókat a szerkesztőségekben. – Csak szórakoztató és ötletes, vidám és finom erotikájú pletykák, apróságok kelljenek. Lehetőleg rövid, 100–120 soros miniatűrök, novellisztikus adomák, kuriózumok, pillanatfölvételek bakfislányok vagy férj-feleség-házibarátságok beszélgetéseiből. Csak ezeknek szoríthatnak helyet, a többi parlamenti botrányoknak, a családirtó öngyilkos tőzsdésnek, meg a Színház, Mozi, Sport, Rádió, Divat megfizetett hasábjainak kell. A tájékozatlan olvasók még ma is gyanútlanul publicisztikai és kritikai közleménynek néznek ravaszul elbújtatott hirdetésekkel, amelyek éppen azért öltik magukra a jóhiszeműség köntösét, mert fedelmi díjat fizetett értékű megrendelők. Sok ujság le is mondott az irodalmi dolgozatokról, és kielégíteni véli publikumát hátborzongató és idegengerlő riportokkal.

Hol lát napvilágot mégis az a bizonyos tiszta irodalom?

*

Talán a regényekben?

Soha annyi közepszerű silány, reklámmal fölfújt, agyonhirdetett, ügynökök légiója által körülhordozott, részletfizetési becsapásra alapított, importált munka nem hemzsegett a könyvpiacra, mint ma. Könyvkiadásra legalkalmasabb üzletileg az idegen könyv: nem kell vagy alig kell érte szerzői díjat fizetni, a fordítók pedig éhbérért elkészítik. Wells-nek, Prévôt-nak, Galsworthy-nak Farrère-nek, Benoit-nak hízeleg, ha az Afganisztán szomszédságába képzelt *Hongrie is* olvassa műveik fordítását és fölülnek a magyar kiadók által túlzottan fölbecsült olvasó-számnak. Így kapta meg legutóbb H. G. Wells műveinek sorozatát egy magyar kiadócég ingyen. Egy másikkal pedig Selma Lagerlöf visszaküldte a pármillió koronás honoráriumot ...

Elképzelhető, milyen színekkel ecsetelték ezek a kiadók a magyar kulturát, hogy az idegen írók ne kérjenek szerzői díjazást!

Az egyik legnagyobb párisi kiadó cég tulajdonosa egy ízben, mikor magyar ismerőse a fejlett és európai színvonalú magyar irodalomról beszélt előtte, meglepetve kiáltott föl:

– Hát maguknak van külön, territoriális irodalmuk?

– Miből következeti, hogy nincsen, hiszen minden nemzetnek van saját irodalma és ... – próbálta meggyőzni a francia kiadót a magyar látogató.

– Komolyan erre kell következtetnem a magyarokat illetően, – hangzott a válasz – mert minden kiadványomat lefordítatják és forgalomba hozzák a maguk kiadó cégei ...

Mindebből szükségszerűen következik, hogy a magyar regényírónak nemcsak a hazai író társ támaszt versenyt, hanem sorompóba kell szállnia a világ legjobbjával és legnépszerűbbjével. A magyar író versenytársa Wells, Ibanez, stb., stb., de még a halottak is, Tolsztoj, Dickens, Dumas ...

*

Hogy mennyit érnek ezek az idegenből fordított, 28 filléres, előfizetőket csalogató regények, nincs eldöntve még. Mindenesetre tömegeket vonnak el a komoly könyvektől és kiadványoktól és hozzájárulnak írónk egzisztenciális válságának növeléséhez.

Regényírónk kereseti viszonyai amúgysem rózsásak. A kiadók általában 2000 példányt vesznek alapul és az írónak az eladási ár tíz százalékát juttatják honoráriumként. Ebből sajnos nem következik, hogy az író – kivételes siker esetén – a 2000 példányon fölül eladottak után is megkapná a tiszteletdíját. A napilapokban közölt folytatásos regények ára 400, legföljebb 500 pengő, viszont vannak cégek, amelyek végsőkig megszorult íróktól 120–150 pengőért is vettek már regényt, regény alatt legalább tíz íves munkát értve, aminek megalkotásához, csak a pusztá leírás fáradságát számítva is, hosszú hetek, sőt hónapok szükségesek.

Legnagyobb könyvsikere Csonkamagyarországon legutóbb tudtommal Erdős Renének volt, 10.000 példányszámmal, de nálunk háromezres szám is már jelentős sikernek számít. Nyugaton nem is siker az a kiadás, amelyik nem éri el a 40.000–50.000 példányt, de igen sok könyv eljut a 200.000-es példányszámig. Így azután könnyen érthető, hogy a nemrég elhunyt spanyol Blasco Ibanez, miután 30 nap alatt megírta a *Vérző aréna* című világsikerű művét, a szerzői jutalékokból még abban az évben pazarul berendezett, fejedelmekhez méltó kastélyt építtetett magának a Côte d'azur-ön, számkivettségének némi enyhülésére ...

(Budapest)

Terescsényi György

HORVÁTH JÁNOS

A magyar egyháztörténetírás legnagyobb fogyatkozása, hogy rendszerint megelégszik az intézmények külső történetének felderítésével. A középkori magyar egyháztörténet, ha az eddigi kétségkívül nagyszámú publikációt gondosan átvizsgáljuk, nem mutatott más problémát, mint a magyar egyházi intézmények külső-formális történetét. Középkori kódexeink szinte kizárólag a vallásos irodalom köréből valók, de publikációjuk csak nyelvészeti vagy filológiai szempontból történt. A középkori magyar teológia, a magyar liturgia sajátos szokásai, mindmáig felderítetlenek. A mohácsi vész utáni kort illetően történetírásunk bőségesen foglalkozott ugyan egyháztörténeti kérdésekkel, a vallási megosztás egész nemzetre kiható fontossága mellett ez másként nem is lehetséges. De itt is megelégedett e kérdések, külső, formális tárgyalásával. A hitviták szellemtörténeti szempontból rendkívül becses irodalma – néhány bátortalan és gyenge kísérleten kívül – nem talált méltó feldolgozásra. Még Pázmány életírója is jórészt megelégszik hőséne mint történeti alaknak méltatásával, s vajmi kevés figyelmet fordít Pázmány helyének a magyar szellem történetében való megjelölésével. Munkáinak nagyszabású és gondos szövegkiadása visszhang nélkül maradt irodalmunkban. A legújabbkori egyháztörténet művelői vagy megelégedtek a katolikus-protestáns ellentét külső mozzanatainak krónikás elbeszélésével, vagy biográfiát írva, hősről rendszerint panegyrist mondtak, reliigiójuk vagy politikai hitük szerint. A XVIII. század gazdag jezsuita teológiai irodalma, a jozefinizmus szenvedélyes hangú antiaufklárista röpirattal ép úgy olvasatlanul hevernek könyvtárainkban, mint ahogy félve őrzött por borítja a püspöki levéltárak gazdag epistoláriumait, amelyek soha nem látott kincseit őrzik a XVIII–XIX. század magyar szellemtörténetének. Battyányi József primásnak és Esterházy Károlynak – a barok Eger megteremtőjének – helye a magyar szellem történetében ép úgy megjelölésen maradt, mint Rudnay Sándoré és Kopácsy Józsefé a reformkorszak történetében. Az 1822-iki magyar nemzeti zsinat, amely a jozefinizmus romjait akarta eltakarítani, több jószándékkal, mint hozzáértéssel és igaz egyházas érzülettel, épp úgy nélkülözi történetíróját, mint a vatikáni zsinat magyar ellenzékének története, pedig ez egyike volt azoknak a momentumoknak, amikor a magyar főpapság döntő szerepet játszott az egyetemes egyház történetében.

Egyháztörténet-írásunk ilyen kiáltó hiányai mellett – amelyet, klasszikus tömörséggel foglalt össze Szekfű Gyula (*A katolikus történetírás Magyarországon*, Magyar Katolikus Almanach, 1927:703), rámutatva mindjárt a legsürgősebben megoldandó problémákra is – nem csuda, ha egyháztörténetünk fontosabb problémái olykor előbb találtak külföldön feldolgozóra, mint történetíróink között. A magyar katolikus klérusnak nagyjelentőségű állásfoglalását, amely az 1682-iki nagyszombati püspöki gyűlésen történt a gallikán tételekkel szemben, egy francia tudós publikálta¹ s arról a magyar tudomány egy igen keveset mondó ismertetésben vett tudomást, anélkül, hogy ez a kérdés komolyabb visszhangra talált volna. Pedig a magyar főpapság állásfoglalása a Bossuet által fogalmazott nyilatkozatok ellen tagadhatatlan fontosságú a magyar egyház történetében, mert teljes határozottsággal mondja ki, hogy „Elitéljük, száműzzük a föntemlített négy proposíciót, megvédjük és eltiltjuk e királyság minden hívőjét azoknak olvasásától, megtartásától, még inkább tanításától mindaddig, amíg az Apostoli Szentszék, melyhez egyedül tartozik isteni és változhatatlan kiváltsághoz, a hitvitákról dönteni, meg nem hozza e kérdésben csalhatatlan ítéletét, amelynek következőleg alázattal alá rendeljük jelen iratainkat, nyilatkozatainkat és határozatainkat“. Nem akarunk most ez állásfoglalás jelentőségével és további következményeivel foglalkozni, de az a meggyőződésünk, hogy a janzenizmusnak Magyarországon való elterjedését nyilvánvalóan Széchenyi Györgynek és püspök-társainak ez az erőteljes állásfoglalása akadályozta meg.

Épen a magyarországi janzenista mozgalmak történetéről jelent meg néhány év előtt nagyobb munka (Zolnai Béla: *Magyar janzenisták*, Minerva, 1924–26), amely kétségtelen hiányai és egynémely téves adata ellenére is irányt mutatott egyháztörténeti problémáknak szellemtörténeti módszerrel való feldolgozására, ahol a történetíró és filológus ismeretei teológiai megértéssel párosulnak. Munkájának a magyar janzenista szellemű írókról szóló fejezetében Le Tourneux és Nicole magyar fordításairól írva megemlékezik Nicole *Traité de la Prière* című munkájának magyar fordításáról is, amelyet Horváth János (1759–1835) veszprémi kanonok, a későbbi székesfehérvári püspök, tett közzé 1815-ben és azt püspökének ajánlotta. Zolnai Béla problémájának keretein belül, természetesen nem is foglalkozhatott részletesen Horváth János egyházirodalmi működésével. Innen az a néhány tévedés, amely munkájába bele csúszott. Szinnyi írói lexikonjára támaszkodva, megteszi Horváth Jánosunkat Ossian fordítójának, holott ez egy másik Horváth János, valószínűleg Takácsi Horváth János evangélikus lelkész volt. Téves Zolnainak az a föltevése is, mintha a püspök Horváth János Nicole munkáját német szöveg nyomán fordította volna. Tudomásunk van róla, hogy kitűnően tudott franciául, annyira, hogy amikor a francia hadak 1809-ben bevonultak Veszprém megyébe, a vármegye küldöttségét éppen Horváth vezette, Eugène Beauharnais elé. Ilyen francia nyelvismeret birtokában igazán nem volt szüksége arra, hogy német közvetítés után fordítson, de könyvtárának jegyzékéből, amelyet a székesfehérvári püspöki levéltár őriz, tudjuk, hogy megvolt birtokában Nicole munkája. Zolnai nem vesz tudomást arról sem, hogy Horváth volt a szerkesztője és kiadója az első magyar katolikus teológiai folyóiratnak is, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások*-nak, amely 1820–24 között összesen 20 kötetben jelent meg. Horváth folyóiratának megindulása abba az időbe esik, amikor – különösen német romantikus behatások nyomán – nálunk is megindult egy inkább csak irodalmi formát öltő mozgalom a katolikus és protestáns egyházak egyesítésére. Guzmics Izidor és Pázmándi Horváth Endre mellett Horváth János volt katolikus részről ennek a mozgalomnak a legjelentékenyebb képviselője. Folyóiratát is készséggel állította a mozgalom szolgálatába, s hasábjain örömet nyitott tért protestáns teológusok nem-polemikus jellegű értekezéseinek is. Horváth maga is gondos figyelemmel kísérte a külföldi teológiai irodalmat, különösen a német katolikus és protestáns munkákat. Innen merített és kritikailag leszűrt tudásának eredménye *A külföldi egyháztudományos Folyó Irásoknak lelke és világa* című cikksorozata,² amely egyben annak is bizonyítéka, hogy Horváthnál Nicole munkájának fordítása nem volt tiszta véletlenség, hanem teológiai felfogásának logikus következménye. Nem mondhatni, hogy Horváth folyóiratát egységes teológiai felfogás hatotta volna át, mert Ángyán János veszprémi református lelkész és Kocsi Sebestyén István pápai református teológiai tanár békülékeny hangú cikkei mellett, gyakran ad helyet Versegly Ferenc harcias, támadó hangú protestáns-ellenes cikkeinek is (v. ö. Madarász Flóris: *Időszaki sajtónk történetéhez*, Békefi Emlékkönyv, 1912:405). Horváth élete végéig nem szűnt meg a magyar katolikus teológiai irodalom előmozdításán fáradozni, s mint püspök is, készséggel támogatja a pesti hittudományi kar által kiadott *Egyházi Folyóirat*-t (1832–34) és Guzmics Izidor folyóiratát, a *Vallási és Egyházi Tár*-t (1832–39), amely a vallások közti békének volt, ismét kissé megkészt, romantikus szellemű hirdetője.

Horváth János érdekes, sokoldalú egyénisége felköltötte irodalomtörténet-írásunk kitűnő veteránjának Badics Ferencnek érdeklődését is, aki egy írójához méltó biográfiát szentelt Horváth emlékének (*Horváth János püspök 1769–1835*, Veszprém, 1927, 8° VII. + 121 l.). Badics Ferenc, aki Beöthy irodalomtörténetének a

¹ Abbé V. Davin: *Quarante-cinq assemblées de la Sorbonne pour la censure du Primat et des prélats de la Hongrie, qui ont condamné la „Déclaration du clergé de France“ de 1682, révélées par le manuscrit 7161 de la Bibliothèque vaticane*. Paris, Arthur Savaète; v. ö. Bagary Simon: *A gallikanizmus és a magyar klérus állásfoglalása*. Katolikus Szemle, 1908:986.

² Az egyes cikkek címei: I. A teológiai felekezetek a XIX. század elején. II. Az erkölcsi törvények ösmertető és kötelező principiuma. III. Mennyiben lehetséges a cselekedetek következeire ügyelni az erkölcsösség tisztaságának sérelme nélkül? IV. Az erkölcsi törvények ösmertető és kötelező principumai. V. A keresztény tökéletességnek mivolta s az arravaló törekedést tárgyazó kötelességnek kiterjedése. VI. A kötelességihaladó jóságos cselekedeteknek tulajdonképpen való erkölcsi böcsérül s érdemeirül.

kor tudományos színvonalán álló átdolgozásával nemzedékeket nevelt fel a magyar irodalomtudományak, most is az aktuális tudományos problémának éles szemű felismeréséről tett tanúságot. Munkáját gazdag levéltári anyaggal tette teljessé, a zirci cisztercita rendi és a székesfehérvári püspöki levéltár gazdag anyaga, bőséges aratást adtak Horváth tudós biográfusának. Munkájának hibái egy okra vezethetők vissza. Badicsot túlságosan lefoglalja hőse életének külső lefolyása. Amikor Horváth teológiai felfogásának eredetére és belső tényezőire kellene rámutatnia, megelégszik bibliografikus magyarázatokkal. Nem vesz tudomást Zolnai fentidézett munkájáról, nem látja Nicole munkájának janzenista szellemét. Ilyenformán azt orthodox szellemű katolikus munkának tulajdonítani. Pedig szerzőjük, Pierre Nicole, a janzenista irodalom nagy alakja Arnauld és Quesnel mellett. Badicsot Horváth életében sokkal jobban érdekli politikai szereplése és a Magyar Tudós Társaság megalapítása körül való fáradozása, mint felderítése a szellemi kapcsolatoknak, amelyek Horváth gondolatvilágát a külföld divatos teológiai áramlataihoz fűzik. Nyilván ezért mellőzi azokat a lehetőségeket is, amelyeket Horváth tízezer kötetes könyvtárának meglévő katalógusa nyújt, amely a valóságos szellemi arcképe e könyvek buzgó olvasójának. Ebben a könyvtárban Bonfini, Istvánffy, Pray, Katona és a magyar történetírás más klasszikusai mellett, Nicole munkáján kívül jól megfértek Kant és Herder, Voltaire és Rousseau, Bossuet, Bourdaloue és Massillon munkái is. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy egy XIX. század-eleji magyar püspök könyvtárában a jezsuita irodalom mellett a német és francia fölvilágosodás ennyire képviselve volt. Nem hiányoztak a janzenista szellemű Fessler mellett a Horváth által oly jól ismert és nagyrabecsült Csapodi Lajosnak (1729–1801) és egykori tanárának Szvorényi Mihálynak (1750–1814) teológiai munkái sem. Szvorényiről már Zolnai kimutatta, hogy a jozefinus idők janzenista vitájában nem átalott néhány jó szót ejteni a janzenista tendenciák és rigorizmus egyik legbuzgóbb híve Johannes Opstraet (1651–1720) mellett. Csapodi ellenben, akit Horváth a róla mondott emlékbeszédében igen jellemzően valósággal új szent Ágostonnak mond, munkáinak tanúsága szerint maga is egyike volt a Jansenius körüli irodalom magyar képviselőinek; a XVIII. század hatvanas éveiben Grácban erkölcsant tanított, 1769-ben pedig Nagyszombatban az isteni kegyelemről nagyobb terjedelmű munkát is publikált.³ Csapodinak egyéb teológiai munkái⁴ szintén a janzenizmus problémájának körében mozognak, anélkül, hogy ezekről mint jezsuita teológiánk sajátos termékeiről tudomást vettek volna. Munkásságáról Zolnai sem vett tudomást. Badics a Horváth teológiai fölfogása körül felmerülő problémákat mind hallgatással mellőzi és teológiai iskolájának részletezése helyett megelégszik a pozsonyi generális szemináriumnak, – ahol Horváth János 1788–92 között tanult – történeti ismertetésével.⁵ Pedig nem mellékes Horváth szellemi fejlődése szempontjából, amit Badics egyik jegyzetben csak úgy mellékesen említ, hogy Horváth a pozsonyi papnevelő házban magánszorgalomból sajátította el a francia nyelv ismeretét. Valóban ez a pozsonyi papnevelő intézet a francia forradalom legviharosabb esztendeje, amikor Horváth ott tanult, minden más volt inkább, mint a komoly papiéletre előkészítő római szellemű papi studium. A jozefinizmus egyetemesen uralkodó iránya mellett bőségesen megfértek ott más divatos teológiai szektárius nézetek is, azonkívül hogy a francia forradalom eseményei lángra lobbantották a növendékek szívét, József császár aufklárista zsarnokságával szemben. A janzenista tanok, melyek ott is vígan virágoztak, minden közvetítés nélkül aligha kerültek Magyarországra. II. József már 1780-ban Páviában generális szemináriumot állított föl és kötelezte a püspököket, hogy ezentúl a római német–magyar kollégium helyett ide küldjenek növendékeket. Ennek a kollégiumnak igazgatójává II. József a janzenista Tamburini-t nevezte ki, tanári kara pedig, amint azt Jemolo-nak most megjelent kitűnő munkája bizonyítja (*Il Giansenismo in Italia prima della rivoluzione*, Bari, 1928), az olasz janzenisták páviai csoportjából került ki. A kollégium szabályzata, amely Tamburini munkája, lelki olvasmányul az újabb aszkétikus írók közül Bossuet és a janzenista Nicole és Duguet munkáit írja elő. De az ajánlott teológiai olvasmányok között nem hiányoznak Arnauld és Jansenius „kitűnő” munkái sem. Bár a magyar püspökök tiltakoztak II. József azon rendelkezése ellen, hogy a páviai kollégiumba növendékeket küldjenek, a magyar papnevelés mégsem maradt mentes a páviai szeminárium szellemi befolyásától. Amikor II. József 1784-ben felállította a magyar generális szemináriumokat, ezek szervezeténél mintául a páviai szemináriumot vette. Tankönyvül erkölcsantból a janzenista Schanz-ot írta elő, de épülésül szolgáltak Nicole, Duguet és Fleury munkái is. Az a körülmény pedig, hogy a protestáns Bingham és Cavenek munkáit is tankönyvül használták, aligha maradt hatástalanul a fiatal Horváth János lelki fejlődésére, aminthogy három évtizeddel később katolikus teológiai folyóiratában, maga is aggodalom nélkül közli protestáns teológusok értekezéseit. De a janzenista tanok élénk vitakozás tárgyai voltak a növendékek körében is, amint azt egy – Mihályfi Ákos könyvében⁶ közölt – tézis bizonyítja: *Sacramenta operari ex opere operato praequisita debita dispositione se prorsus concipere non posse. Requisita ad essentiam Sacramenti ad omnia bona opera extendit adstruxitque totidem Sacramenta, quot essent bona opera. Matrimonium an sit Sacramentum? quaestionem ridivulam dixit,*

³ *De gratia Christi* Libri IV. Praemissae: Dissertationes historicae de Pelagio, Semipelagianis, Luthero, Calvino, Mich. Bajo, jansenio, Pasch. Quesnello et Congregationibus de auxiliis gratia. Tynaviae, 1769.

⁴ *De Religione revelata*, ejus regulis et virtutibus praecipuis partes II cum dissertatione de Autoritate historiae Veteris et Novi Testamenti. Tynaviae 1771.; *De Deo et divinis ejus attributis* libri III cum dissertatione praevia de communi naturae sensu, Tynaviae 1772.; *De augustissimis Trinitatis et incarnatione mysteriis* libri II, Tynaviae 1772.

⁵ V. ö. Halmos Ignác, A pozsonyi generális szeminárium, Magyar Sion, 1892.

⁶ *A papnevelés története és elmélete*, I. Bp. 1896:275.

Gratiae divinae efficaciam cum libero arbitrio, ridendo se concipere non posse, fassus est. Ebből a teológiai légkörből – amelynek olasz vonatkozásaira már Ettore Rota⁷, Vittani⁸ és legújabbán Baldo Peroni⁹ rámutattak – táplálkozott Horváth János teológiai tudománya és ítélete kétségkívül a későbbi időkben is.

A történetírásnak tehát még korrekcióra lesz szüksége Horváth egyéniségét illetően és a magyar janzenizmus története sem tekinthető Zolnai eddigi kutatásaival lezártnak. Badics kegyes, loyális, irodalompartoló főpapja mellett, meg kell ott rajzolni Horváth Jánosnak, a francia és olasz janzenista iskola tételein építő teológusnak szellemi arcképét is. A magyar katolicizmus igazi jelentőségét a magyar szellemi élet történetében nem állapíthatni meg mindaddig, amíg egyháztörténetírásunk a magyar teológiai irodalom szellemtörténeti értékelését el nem végzi. Horváth János mindenesetre egyik érdekes fejezete lesz ennek a szellemtörténeti komplexumnak.

(Róma)

Tóth László

KACAGVA TÖRT KI A FAUN A PAGONYBÓL

Marconnay verseskönyvétől, főként a túlságosan önérzetes és büszke előszó után többet vártunk. Kétségkívül érdeme, hogy megérezte az egyes versek közötti titokzatos kapcsolatot s hogy ennek megfelelően a költemények elrendezésével is valami kompozíciószerűséget kölcsönzött kötetének; ez az összefüggés nála azonban semmiesetre sem olyan nagy és átfogó, hogy ezért segítségül kellett volna hívnia a modern magyar líra erősségeit. Marconnayban kevés a lendület s annak ellenére, hogy fauni mivoltát nem győzi elégszer hangsúlyozni, a természet igazi, dionysosi ünneplésére csak a legritkább esetekben képes. A tájak benne naturalista festményekként élnek s különösen a *Magyar föld és táj* alcím alatt sorakozó versekben megelégszik a természeti szépségek egyszerű enumerálásával. Néha szinte a parnassienek szenvtelenségével ecseteli a külvilágot s ilyenkor csak stíluskészsége menti meg a verset a fárasztó unalmasságtól és hidegségtől. Ahol elmélyül s gondolatokat fejez ki, túlságosan nyílt, leegyszerűsített s mert a gondolatok általában mindenkiben ilyen formában szoktak megjelenni, versei elvesztik a versszerűség varázsát. Még szimbólumaiban sem bízik meg s szükségesnek látja, hogy konkrétan, kézzelfoghatóan is leírja őket:

A test: a *Látszat* elbukik: a Lélek,
ezer Dávidnak lelke győzni fog,
az elfojtott Igazság győzni fog!

Igy megfosztja a verset sejtelmességétől s színtelen kinyilatkoztatássá süllyeszti. Marconnay – ez is a költészet rovására megy – mintha nem éreznék egészen véréből fakadóknak a szavakat, mintha nem tulajdonítana nekik külön életet, mely megfogon és elmúlik, mely a poéta számára több az egyszerű hangsornál s néha talán izlelhető, tapintható, szerethető és gyűlölhető is. Marconnay skrupulusok nélkül írja le az ilyen kicsit bántó szólásokat: „győztes Fiatalság, győztes, szárnyas Szabadság“ „szent öröm“, Élet, Igazság, Tavasz stb., melyek ma már, ha néhol elfogadhatók is, éppen csak a nagy érzések és gondolatok kifejezésére nem alkalmasak, még perszonalifikálva sem. Valahogyan sértik az ember szemét-fülét ily módon, ilyen miliőben s mindig a sokatmondás látszatával.

Itt-ott fölbukkan a kötetben egy-egy idegen hang, talán valamelyik nyugatosé; máskor szinte fővárosias gesztusokkal és kitételekkel köszönt föl színésznőket.

Ami érték Marconnayban, az a föltétlen hit, talán egy természeti erkölcsökön épülő jövődöben s valami ittasult, ünnepélyes áhítat. Ilyenkor elrugaszkodik a „szemlélődéstől“ s eksztatikus Lélekhangulatában szinte zsoldtárrá magasztosítja melódiáit. Egynek érzi magát a mindenséggel s megunva a lassan kikristályosodó formákat, ilyen szavakra fakad:

Hát minek nyomorítsam szabályokkal véretem, versemet
mikor teljesen sodor a természet és nincs egyéb
törvényem, mint az én természetem.

Majd a természet fölkentjének vallja magát s szent bizodalommal hirdeti:

⁷ *Per la riforma degli studi ecclesiastici nell' universita Pavese*, Bolletino della Soc. Pavese di Storia patria, 1907:402.

⁸ *Spigolature dall' archivio di Stato sul seminario generale per la Lombardia*, Milano 1911.

⁹ *La politica scolastica dei principi riformatori in Italia*, Nuova Rivista Storica 1928:265.

... a természet, mely apostolának választott
erőt ad és készséget és minden hangot,
hogy kidaloljak magamból minden igét ...

Általában elégikus hangú s ott leghűbb önmagához, ahol ilyen finomságokkal fejezi ki szinte vallásos imádatát, melyet a természettel szemben érez:

Harangvirágok dúsan ontják
illatukat, e más zsolozsmát,
de az Úristen megérti ezt is.

A kelyhüket lassan bezárják
és nem hallják a földi lármát,
mert csupa csók a lelkük, csupa méz.

Máskor viszont idegennek, mesterségesnek érezzük az ilyenfajta fölháborodást s szinte naivitásra gondolunk:

Minden a kis, csúszó gonoszoké lett,
még poéták közt is övék a bőség,
kikben nem izzik a hatalmas élet,
kik megtagadják új Napok regösét.

Szerelmében kozmikus misztériumot lát, érzi a szerves összefüggést közte és a mindenség között s tudja, hogy a világnak az, amit a szerelem révén megsejtett az Univerzum titkos szertartásaiból:

Ó, de varázsod mindig mélyebb, mindig erősebb lett,
(a sorsot érzem, a megállíthatatlan sorsot)
s most minden kőben, fűben, fában, minden tájon zenged
a Titkos kéz dalát ...

Merészségében már-már pogánnyá izmosodik:

Testünk és lelkünk elválaszthatatlan;
szép testünk lelke győzni fog a harcban!
Mi mámorunk a legfőbb: önimádat.
Sorsot teremtünk: nap vagyunk, pogány nap!

Marconnay bármennyire tiltakozik is előszavában az őskulturák visszaidézésének vádja ellen, valahogyan mégis csak irtózik mindattól, ami a mai életet zagyvává, hazuggá és beteggé teszi s ha hozzáfűzzük, hogy magyarsága is sokkal mélyebb, mintsem hogy be tudna telni valami fölszínes fajszeretettel, bátran leszögezhetjük, hogy Marconnay azok közül való, akikben még ma is élnek a sámánok és a fehér ló, a magyarság időelőtt elsorvasztott csirái; s ezért igazán nem kell szégyenkeznie.

(Szeged)

Berczeli Anzelm Károly

LEVELESTÁR

Vészjel. Méhely Lajos vészjele miatt igazán kár lenne megállítani a vonatot. Az ő harcias kirohanásai a kulturpolitika és nemzetvédelem ügyében az enyhe komikum határszélein mozognak. Aztán meg furcsán fest az olyan egyetemi tanár, aki gyors „iram“-nak és kritikátlanságnak tartja azt a tudománypolitikai tényt, hogy négy egyeteme van az országnak. – *Neonacionalizmus.* Hogy mért haragszanak a haladó nemzeti politikára éppen azok, akik folyton a nacionalizmus új fogalmazását prédikálják, – az éppen olyan érthetetlen, mint az, hogy a fajvédelmet és az idegen származást egy *Előőrs* című hetilap feszegeti, amely hetilapnak szerkesztője tót, főmunkatársa pedig sváb származású. – *Vigyázó.* Igaza van: ha a Baumgarten-segélyeket a tehetségtelen, de bátor írók kapják, legyen a Vigyázó-jutalom a bátortalan, de tehetséges íróké. – *Irodalomgyűlölő.* Radics lefordította horvátra a Gotterhalte-t, temetésén a maga-szerzette dalokat énekelték és a tüntetésnél a horvát

diákok neki láttak a cirillbetűs sajtó pusztításának. Amint látja, az irodalom mindenütt ott van, ahol emberélet dokumentálódik, vagy világtörténelem készül. – *Könnyek*. Az amerikai magyarok „könnyek szivárványhídján“ utaznak a határtól Budapestig. A hazatérő olimpiász-atléta „könnyekkel bírkózik“. A világbajnok-törvívó a döntő előéjszakáján „elsírja magát“. A megvert póló csapat „hangosan zokog“. Mi történt velünk az utolsó évtized alatt? Megnyílt a könnyek sorompója? A sírás – örömnak és fájdalomnak legprimitívebben emberi megnyilatkozása – 150 éve száműzve volt az emberiség férfi-életéből. A XIX. század második felének, a realizmus és materializmus korának, ideálja az Ész és az Akarat embere volt, aki szégyelte az Érzelmet és rejtegette, mint valami ellágyuló, érzékenyülő gyöngeséget. Az ember uralkodott ember-voltán, mint ahogy gépeivel leigázta a földet. A létért való küzdelem könyörtelen világnézete pusztulni hagyta az érzelmesség oázisait. Nem volt mindig így ... A XVIII. század idilli csöndjében Goethe sírva olvasta föl barátainak a Werther kéziratát. Valamikor a régi görögöknél pedig a trójai hős Achilles kiült a tengerpartra és fennhangon jajgatva siránkozta maga elé istenasszony-édesanyját. Talán a háborús élmények most is megváltoztatják az Ember portréját. – *Blake*. Köszönettel regisztráljuk, hogy a „Múlt és Jövő“ című folyóirat már 1915-ben foglalkozott Blake-el és hogy Patai József is közölt Blake-rajzokat „A Biblia képekben“ (1923) c. könyvében. – *Maszlag*. Ez a szép szó Balthazar Dezső fogalmazásában (Pesti Napló aug. 26.) annyit jelent, hogy „keresztyén egység“. A debreceni dialektusnak erre az újabb fejleményére fölhívjuk az Akadémia szótári bizottságának figyelmét.